

УДК 908 (477.83/.86)

кандидат історичних наук, Дутчак О. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**ВПЛИВ ТУРИЗМУ НА ОХОРОНУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ
ПАМ'ЯТОК: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Історико-культурні пам'ятки становлять підґрунтя розвитку туризму, актуалізуючи тим проблему власного збереження та примноження. Historical and cultural monuments form the basis of tourism development by actualizing the problem of their saving and enhancement. Basic principles of protection of historical and cultural monuments in relevant laws of Ukraine, legal acts of international organizations. Author determined number of problems and basic approaches to their assessment and decision. Виокремлено ряд проблем та основних підходів до їх оцінки та вирішення.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, туризм, пам'ятки, закон.

Дутчак Е. И. Влияние туризма на охрану историко-культурных памятников: опыт и перспективы / Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, Украина, Ивано-Франковск

Історико-культурні пам'ятники становлять ґрунтя розвитку туризму, актуалізуючи тим проблему власного збереження та примноження. Основные принципы охраны историко-культурных памятников содержатся в соответствующих законах Украины, нормативно-правовых актах международных организаций. Выделены ряд проблем и основных подходов к их оценке и решения.

Ключевые слова: историко-культурна наследие, туризм, памятники, закон.

Dutchak H. I. The influence of tourism on orhan of historical and cultural monuments: experience and perspectives / Prykarpatian National University Basil Stefanik by name, Ukraine, Ivano-Frankivsk

Historical and cultural monuments form the basis of tourism development and actualizing the problem of their saving and enhancement. Basic principles of protection of historical and cultural monuments in relevant laws of Ukraine, legal acts of international organizations are included. Author determined number of problems and basic approaches to their assessment and decision.

Key words: historical and cultural heritage, tourism, monuments, law.

Вступ. Історико-культурна спадщина – це сукупність створених у процесі історичного розвитку певної території пам'яток матеріальної і духовної культури. До історико-культурних пам'яток належать пам'ятки історії, історичні архітектурні пам'ятки, пам'ятки сучасної архітектури, унікальні споруди культури, спорту тощо.

Закон України «Про охорону історико-культурної спадщини» визначає охорону культурної спадщини як «...систему правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку, запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини» [8].

Ця проблема знайшла своє прочитання на сторінках низки наукових праць [1-7,9], але досліджень, здійснених у окресленому тематичному руслі, практично немає.

Мета дослідження полягає у виявленні закономірностей впливу туризму на розвиток пам'яткоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Історико-культурний потенціал, матеріальні та духовні пам'ятки народу дуже важливі для формування світогляду народу, для задоволення матеріальних, у тому числі туристичних потреб. Країни-лідери туризму значну частину прибутків, які дає рекреаційне господарство, отримують від вмілої експлуатації історико-культурного потенціалу. Цьому сприяє велика кількість пам'яток, їхня висока художня

цінність, добра збереженість, вмiла організація туристичних послуг. Всесвітньо відомі пам'ятки історії та культури Риму, Венеції, Флоренції, Парижа приваблюють щороку сотні тисяч туристів.

Україна має досить значну кількість визначних історико-культурних пам'яток. Наша держава є однією із провідних країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. За офіційними даними на державному обліку в Україні знаходиться понад 140 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, серед них : пам'яток археології – 57206; пам'яток історії – 51364; пам'яток монументального мистецтва – 5926; пам'яток архітектури та містобудування – 16800 [6]. Слід відзначити, що як на загальнонаціональному, так і на міжнародному рівнях відсутній належний рівень популяризації української історико-культурної спадщини та заходів щодо її охорони. Зокрема до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять лише декілька видатних історичних пам'яток України – Собор Святої Софії з ансамблем монастирських будівель, Києво-Печерська лавра у м. Києві та історичний архітектурно-містобудівний комплекс центральної частини Львова разом з горою Високий Замок і ансамблем собору св. Юра тощо [4].

На сьогодні слід відмітити досить низький рівень державного менеджменту у сфері охорони та збереження культурних об'єктів, у просуванні культурно-рекреаційного бренду національної спадщини. На жаль, потужний культурний потенціал України не використовується повною мірою, в зв'язку з наявністю ряду значних проблем в даній галузі. Причиною є інерція адміністративного управління, брак актуальних інформаційних й інтелектуальних технологій та в значній мірі недостатність відповідного фінансування галузі. Внаслідок браку коштів реставрація та ремонт пам'яток проводились в недостатніх обсягах, тому нині до 50-70% об'єктів історико-культурної спадщини у багатьох регіонах України мають незадовільний технічний стан, до 10 % – аварійні. Приблизно 300 пам'яток національного значення потребують ремонтно-реставраційних або консерваційних робіт. З двадцяти тисяч пам'яток архітектури та містобудування кожна десята пам'ятка

потребує негайного втручання реставраторів. Близько мільйона одиниць зберігання музейних цінностей на сьогодні також потребують реставраційних робіт [3]. Значну частину витрат щодо фінансуванні цих робіт бере на себе держава. Але цих коштів недостатньо, тому поряд з цим постає нагальна проблема знаходження недержавних джерел фінансування.

Між процесами розвитку туристичної галузі та наявними історико-культурними ресурсами простежується тісний взаємозв'язок та взаємозалежність, які можна виокремити у декількох аспектах. По-перше, розвиток туризму значною мірою обумовлює наявність об'єктів історико-культурної спадщини, які в сукупності з іншими туристсько-рекреаційними ресурсами формують поле для його розгортання. По-друге, туризм у свою чергу надає особливої вартості пам'яткам, актуалізуючи проблему їх збереження, примноження та популяризації. По-третє, вплив туризму на збереження історичних й архітектурних споруд, пам'яток часто буває негативним. Саме тому багато років в Італії була закрита для відвідування туристами Пізанська вежа, у Римі існує загроза руйнування Сенату, обмежено кількість туристських відвідувань Ватикану. Загрози руйнувань виникають через збільшення туристсько-рекреаційного навантаження на окремі об'єкти історико-культурної спадщини, «пропускну здатність» для яких потрібно чітко регламентувати.

Останніми роками у всьому світі активізували свою діяльність захисники навколишнього середовища, у структуру якого входить не тільки природні ресурси, а увесь комплекс природних та антропогенних об'єктів та властивостей, у тому числі пам'ятки історії та культури. Між захисниками навколишнього середовища та виробниками туристичних послуг склалися взаємини, які можна поділити на три типи.

1. Відносна незалежність – прихильники різних позицій, поважаючи протилежну думку, зберігають ізоляцію і максимально обмежують контакти. Такі взаємини не характерні для регіонів масового туризму.

2. Симбіоз (взаємна підтримка) – виявляється як розумне та контрольоване використання історико-культурних ресурсів. Природні зони, археологічні зони й історичні пам'ятники оберігаються й підтримуються.

Збереження з погляду туризму проявляється у таких формах, як:

- стимулювання відновлення історичних місць, будинків і пам'яток;
- стимулювання трансформації старих будинків і просторів у зовсім нові, з новими туристичними можливостями;
- активізація збереження природних ресурсів;
- підвищення відповідальності за управління й адміністративний контроль, що поліпшує якість навколишнього середовища і дає змогу більшою мірою задовольняти потреби туристів.

3. Конфлікт – з приводу руйнування навколишнього середовища. Руйнівна активність туристів проявляється або в повному винищенні туристичних ресурсів, або в постійному негативному впливі на соціокультурну систему, наслідком якого можуть бути зміна ціннісних систем, моральних законів, загального стилю життя і рівня безпеки.

Для вирішення проблем відродження і збереження об'єктів історико-культурної спадщини в країні необхідно виконати ряд завдань. В першу чергу слід розробити збалансовану довготривалу державну програму розвитку пам'яткоохоронної галузі. Також потрібно продовжувати вдосконалювати відповідну нормативно-правову базу, зокрема створити чіткі законодавчі гарантії щодо забезпечення прозорих умов здійснення передачі в оренду, концесію чи приватизацію об'єктів історико-культурної спадщини з метою залучення стратегічних інвесторів, здатних забезпечити належний рівень охорони та збереження історичних пам'яток і перетворення їх в об'єкти туристичної інфраструктури. Крім того потрібно створити ефективну систему контролю відповідних державних структур за належним рівнем збереження інвесторами історичних пам'яток з встановленням більш жорсткої адміністративної і навіть кримінальної відповідальності в разі пошкодження, руйнування історичних пам'яток чи використання їх не за призначенням.

Висновки. На сьогодні туризм виступає одним із основних чинників формування пам'яткоохоронних тенденцій у всьому світі. Збереження пам'яток історії та культури все більше популяризується у контексті збереження навколишнього середовища. Однак існує ряд досі не вирішених проблем пов'язаних із реєстрацією, наданням режиму охоронності, туристичним перевантаженням пам'яток історії та культури, перетворення їх у об'єкти туристичної атракції.

Література:

1. Андрес Г. О. Проблема збереження рухомих пам'яток у період трансформаційних процесів пам'яткоохоронної галузі України / Г. О. Андрес. – К., 2008. – 96 с.
2. Андрес Г. О. Рекомендації Ради Європи як вагомні документи галузі охорони культурної спадщини / Г. О. Андрес. – К., 2008. – 124 с.
3. Андрес Г. О. Актуальні проблеми застосування пам'яткоохоронного законодавства в Україні Історія України. Маловідомі імена, події, факти. / Г. О. Андрес. – К., 1999. – 80 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О. О. Бейдик. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 396 с.
5. Вечерський В. В. Пам'ятки містобудування й архітектури України та перспективи їх використання як туристичних ресурсів / В. В. Вечерський. – К. : КМ Трейдинг, 1998. – Ч. 1. – 236 с.
6. Горбик В. О. Діяльність державних інституцій і громадянських організацій з охорони культурної спадщини: історія, теорія, практика / В.О. Горбик, Г. Г. Денисенко. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – 275 с.
7. Завада В. Т. Проблеми використання пам'яток дерев'яної архітектури в системі туристських маршрутів України / В. Т. Завада. – К. – Косів, 1994. – Ч. 1. – 240 с.

8. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. – 2000, – № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

References:

1. Andres H. O. Problema zberezhennya rukhomykh pam"yatok u period transformatsiynykh protsesiv pam"yatkookhoronnoyi haluzi Ukrayiny / H. O. Andres. – K., 2008. – 6-11 s.
2. Andres H. O. Rekomendatsiyi Rady Yevropy yak vahomi dokumenty haluzi okhorony kul'turnoyi spadshchyny / H. O. Andres. – K., 2008. – 71-78 s.
3. Andres H. O. Aktual'ni problemy zastosuvannya pam"yatkookhoronnoho zakonodavstva v Ukrayini Istoriya Ukrayiny. Malovidomi imena, podiyi, fakty. / H. O. Andres. – K., 1999. – 53-59 s.
4. Beydyk O. O. Rekreatsinyo-turyst·s'ki resursy Ukrayiny. Metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya: monohrafiya / O. O. Beydyk. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyyivs'kyy universytet», 2001. – 395 s.
5. Vechers'kyy V. V. Pam"yatky mistobuduvannya y arkhitektury Ukrayiny ta perspektyvy yikh vykorystannya yak turystychnykh resursiv / V. V. Vechers'kyy. – K. : KM Tretydynh, 1998. – Ch. 1. – 63-68 s.
6. Horbyk V. O. Diyal'nist' derzhavnykh instytutsiy i hromadyans'kykh orhanizatsiy z okhorony kul'turnoyi spadshchyny: istoriya, teoriya, praktyka / V.O. Horbyk, H. H. Denysenko. – K. : In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2009. – 22-25 s.
7. Zavada V. T. Problemy vykorystannya pam"yatok derev"yanoyi arkhitektury v systemi turyst·s'kykh marshrutiv Ukrayiny / V. T. Zavada. – K. – Kosiv, 1994. – Ch. 1. – 124-125 s.

8. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kul'turnoyi spadshchyny» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2000, – # 39 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do dzherela: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
9. Lesyk O. V. Zamky ta monastyri Ukrainy / O. V. Lesyk. – L. : Svit, 1993. – 176 s.